

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС

Проаналізовано основні аспекти соціального розвитку країн-членів Європейського Союзу та України з використанням аналітичних даних провідних міжнародних центрів. Особливу увагу приділено дослідженню показників індексу процвітання країн світу та індексу людського розвитку, оскільки саме вказані індекси основну увагу приділяють оцінці параметрів соціального розвитку країн світу. Визначено переваги та проблемні аспекти у соціальному розвитку нашої держави у порівнянні з показниками країн Євросоюзу.

Ключові слова: соціальний розвиток, оцінка, аналіз, індекс процвітання країн світу, індекс людського розвитку, ЄС.

KUDLAIENKO S.
Khmelnitsky National University

SOCIAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF UKRAINE AND EU COUNTRIES

Approximation of the euro integration perspectives for Ukraine and implementation visa-free regime with the European Union for domestic citizens exacerbates the issue of imbalances in the socio-economic development of our state and EU countries. In view of this, the issue of comparing our country and the European Union member states social development indicators becomes relevant. Especially for the purpose of highlighting the shortcomings and advantages of Ukraine in integration processes activation terms. The conducted research and, in particular, the comparative characteristic of Ukraine and European Union countries social aspects development allowed to establish a number of problem points in the system of our state social development management. In view of this, Ukraine and, in particular, the Ukrainian authorities need a lot of work to radically change the situation in many spheres of state socio-economic life. And for this purpose, it is necessary to study the leading world experience, to adapt it to the domestic realities and to implement its own systemic reforms aimed at the well-being of Ukrainian citizens.

Keywords: social development, assessment, analysis, Legatum Prosperity Index, Human Development Index, EU.

Вступ. Наближення євроінтеграційних перспектив для України та запровадження безвізового режиму з Євросоюзом для вітчизняних громадян загострює питання дисбалансів соціально-економічного розвитку нашої держави та країн ЄС. З огляду на це, актуальності набуває питання порівняння показників соціального розвитку нашої країни та країн-членів Європейського Союзу задля виокремлення недоліків і переваг України в аспекті активізації інтеграційних процесів.

Мета дослідження – здійснити аналіз основних аспектів соціального розвитку країн Європейського Союзу та України в системі інтеграційних процесів.

Аналіз літературних джерел з даної тематики. Дослідженню теоретичних питань соціального розвитку країн світу приділяє увагу значна кількість науковців з усіх куточків світу. Що ж до аналітичної складової окресленого питання, то його вивченням займаються провідні світові аналітичні центри, серед яких варто виокремити дослідження ООН, ВООЗ та Британського інституту процвітання.

Постановка завдання. В плані проведення порівняльної характеристики соціального розвитку країн ЄС та України дуже цікавими є результати індексу процвітання країн світу (the Legatum Prosperity Index). Метою оцінки даного індексу є вивчення рівня суспільного благополуччя та його поширення у глобальному масштабі [1, с. 79].

Дослідження рейтингу України серед держав-членів Європейського Союзу за індексом процвітання дозволило встановити, що найвищу рейтингову оцінку країна має за систему освіти (рис. 1). Саме освітня сфера України і, зокрема, рівень доступу до освіти кожним індивідом, на думку міжнародних дослідників, заслуговує місця у топ-50 країн світу. Якщо здійснювати порівняння з країнами Європейського Союзу, то ситуація у вітчизняній сфері освіти не виглядає надто оптимістично, адже всього чотири країни мають гірші показники, аніж наша держава.

Зокрема, такі країни, як Нідерланди, Фінляндія, Ірландія, Бельгія, мають 2-е, 3-є, 7-е та 9-е місця в світовому рейтингу освітньої сфери. Найближчі сусіди України – Польща, Угорщина, Словаччина – хоча й не займають топові місця за освітньою сферою, проте входять до топ-35 країн. Натомість, гірша ситуація лише у Греції (62), Кіпру (57), Португалії (61) та Румунії (47).

Якщо ж говорити про інші складові індексу процвітання, то варто відзначити, що рейтинг України за ними в рази гірший, ніж у системі освіти. З точки зору параметрів соціального розвитку нашої держави, варто відзначити, що найгірша ситуація склалася за складовими соціального капіталу, безпеки та здоров'я. Що стосується такої складової, як безпека, то тут все зрозуміло – у світлі ведення військових дій та анексії частини територій країни безпека громадян знаходиться на невисокому рівні. Однак, варто відзначити, що такий низький рейтинг України за показником безпеки не може пояснюватися лише складною зовнішньополітичною ситуацією. Значний вплив на нього здійснює і той факт, що в нашій країні громадяни масово не відчують особистої безпеки, в тому числі і внаслідок слабкої соціальної згуртованості, росту злочинності та перевищення повноважень службовцями, покликаними забезпечувати особисту безпеку кожного.

До прикладу, найгірша ситуація з безпекою громадян серед країн-членів Європейського Союзу спостерігається, за оцінками міжнародних фахівців, у Болгарії. При цьому, Болгарія в рейтингу за складовою безпеки посідає 48 позицію, на відміну від 134-ї позиції України. Таким чином, можемо відзначити необхідність ґрунтовної роботи в даному напрямі задля, як мінімум, досягнення рейтингової позиції у топ-50.

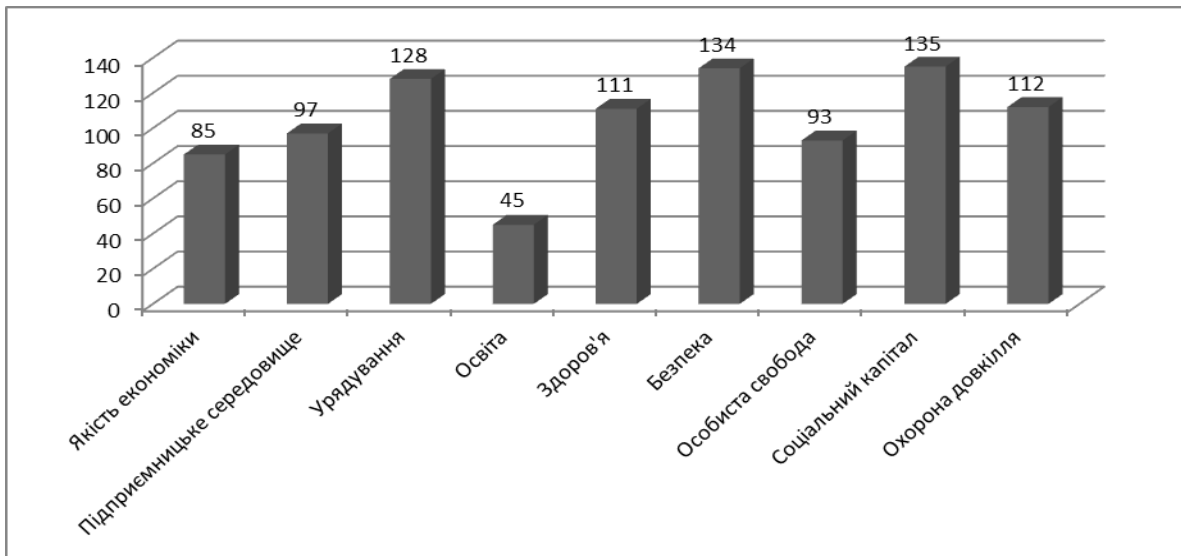

Рис. 1. Рейтингові показники України за складовими індексу процвітання у 2016 р.*

* сформовано на основі даних [2]

Також занадто низький рейтинг України і за показником соціального капіталу – 135-та позиція. В індексі процвітання під соціальним капіталом розуміється соціальна участь громадян, їх сімейні та громадські зв'язки, волонтерство, пожертви у благодійні організації тощо. Однак, у порівнянні з рейтингом окремих країн Європейського Союзу, можемо говорити про не таке значне відставання нашої держави від Болгарії, Греції, Литви, Угорщини та Хорватії (рис. 2).

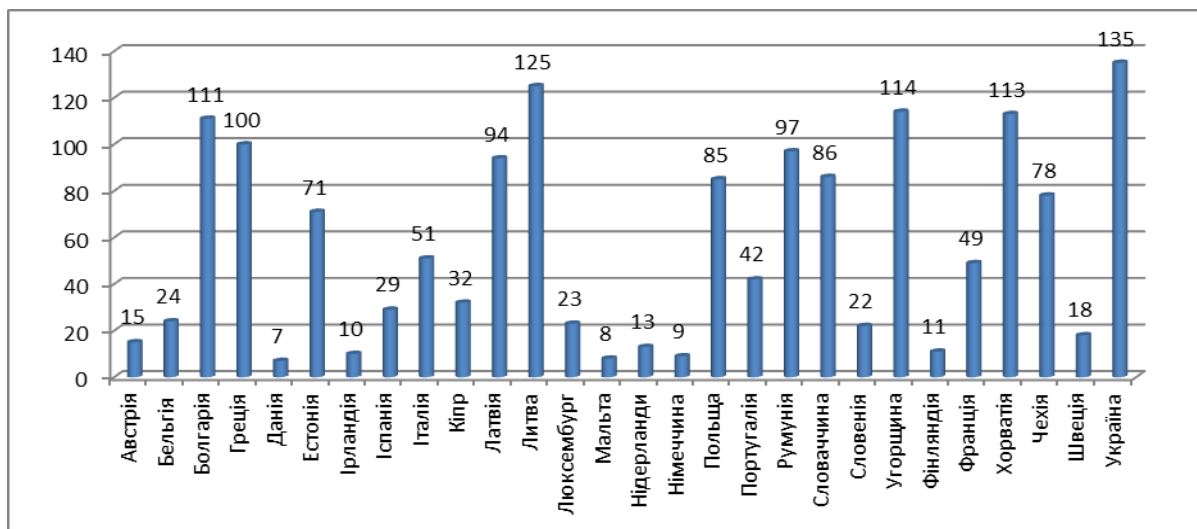

Рис. 2. Рейтинг України серед країн-членів ЄС за показником соціального капіталу індексу процвітання у 2016 р.*

* сформовано на основі даних [2]

Ще одна важлива складова індексу процвітання – охорона здоров'я – також в Україні має надто низький рейтинг. За підсумками 2016 р. фахівці надали нашій країні лише 111-е місце серед усіх досліджуваних держав за станом сфери охорони здоров'я і, зокрема, за показниками розвитку інфраструктури системи охорони здоров'я, рівнем імунізації населення, обсягом державних витрат на медичні заходи, середньою тривалістю життя, показниками дитячої смертності, чистоти навколишнього середовища та цілого ряду інших чинників впливу на здоров'я населення.

Порівнюючи з рейтингом країн Європейського Союзу, можемо відзначити наявність значної прірви у розвитку вітчизняної та європейських систем охорони здоров'я. Лише шість країн-членів Європейського Союзу випадають із топ-50 країн рейтингу за досліджуваним показником. Цими країнами є Болгарія,

Естонія, Латвія, Литва, Румунія та Хорватія. Варто відзначити, що переважно це країни, які пов'язані спільним радянським минулим. Можливо, якоюсь мірою саме ця радянська спадщина не дозволяє цим постсоціалістичним країнам, в тому числі і Україні, забезпечити високий рівень розвитку системи охорони здоров'я. Однак, якщо інші країни спромоглися перебувати в рейтингу не нижче 91-ї позиції, то в Україні – лише 111, а це найгірша позиція серед усіх європейських країн.

Дані Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) [3] засвідчують значне відставання України за показниками середньої тривалості життя, особливо це характерно для показника тривалості життя осіб чоловічої статі. Можемо відзначити, що показник очікуваної тривалості життя обох статей в Україні найнижчий серед досліджуваних країн і складає всього 71,3 роки, в той час, як в Італії, Франції та Швеції його значення перевищують 82 роки. Отже, спостерігається наявність значного розриву в системах охорони здоров'я України та вказаних держав, а тому саме італійська, французька та шведська моделі організації та функціонування систем охорони здоров'я повинні вивчатися вітчизняними фахівцями задля формування практичних заходів щодо імплементації та адаптації провідного європейського досвіду до українських реалій.

Варто відзначити також і те, що показник очікуваної тривалості життя в Україні в аналізованому періоді був занадто низький і становив всього 66,3 роки. Багато в чому це пояснюється веденням військових дій на території нашої держави і, як наслідок, наявністю додатково значної кількості смертей серед чоловіків. Проте не слід списувати все на війну, оскільки така статистика – скорочення очікуваної тривалості життя чоловіків на 14 років порівняно з тими ж Італією чи Швецією – стала можливою лише в результаті тривалої і абсолютно неефективної роботи вітчизняної сфери охорони здоров'я.

Ще один дуже негативний момент – занадто високий рівень смертності новонароджених в Україні – практично 6 дітей на 1000 народжених помирає в період першого року життя. Вищі показники смертності новонароджених спостерігаються лише в Болгарії та Румунії, а також близькі до вітчизняних – у Литві. Проте, якщо говорити про інші країни Європейського Союзу, то у переважній більшості з них рівень смертності новонароджених не перевищує 2 особи на 1000 живонароджених. Рівень смертності населення у віці від 5 років в Україні також занадто високий – 9 осіб на 1000 живонароджених. В сукупності з іншими показниками він є свідченням надто низької якості та неефективності наявної в нашій країні системи охорони здоров'я.

Для формування більш детальної порівняльної характеристики соціального розвитку країн Європейського Союзу та України вважаємо за необхідне проаналізувати дані індексу людського розвитку – інтегрального показника, створеного для дослідження людського потенціалу країн світу. Індекс людського розвитку – це сукупний показник рівня розвитку людини в країні, тому іноді його використовують як синонім таких понять, як «якість життя» або «рівень життя». Індекс вимірює досягнення країни з точки зору стану здоров'я, отримання освіти та фактичного доходу її громадян [1, с. 128].

Якщо говорити про узагальнений показник людського розвитку нашої держави, то у порівнянні з показниками країн Європейського Союзу, він є досить низьким (рис. 3).

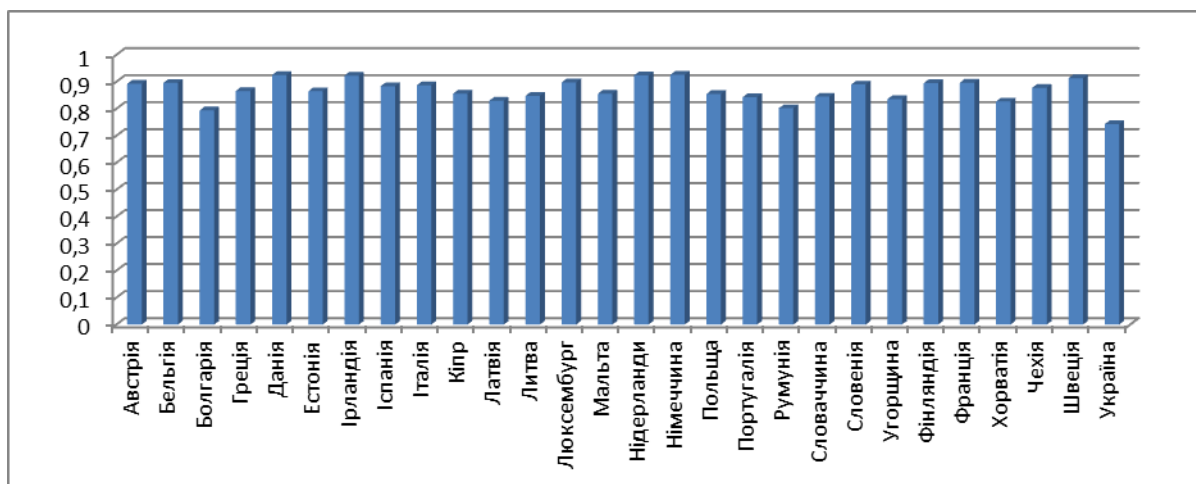

Рис. 3. Індекс людського розвитку України та країн Європейського Союзу у 2016 р.*

* сформовано на основі даних [4]

У відповідності з числовими значеннями індексу людського розвитку всі країни-члени Європейського Союзу, окрім Болгарії, віднесені до країн з дуже високим рівнем людського розвитку. Україна ж перебуває у групі країн з просто високим рівнем людського розвитку, займаючи лише 84-у сходинку рейтингу. Вказаний факт, знову ж таки, свідчить про явне відставання нашої держави від показників соціального розвитку країн ЄС і про необхідність здійснення системних реформ не лише задля активізації євроінтеграційного руху, але і задля забезпечення легкої та «безболісної» інтеграції нашої держави у Європейський Союз у перспективі.

Важливим фактором соціального розвитку населення, відповідно до методики обчислення індексу людського розвитку, є розвиток освітньої сфери та системи охорони здоров'я. Зокрема, досліджуються обсяги державних видатків на вказані напрями. Представимо вказані дані на рис. 4. Дані рис. 4 дозволяють зробити висновок, що країни з топ-15 світового рейтингу за індексом людського розвитку – Швеція та Данія – мають найвищі сукупні обсяги державних видатків на сферу освіти та охорони здоров'я. Тобто вказані країни більше 17 % власного ВВП спрямовують на освіту та охорону здоров'я населення.

В той же час, такі країни, як Німеччина та Нідерланди, не здійснюючи надто значних обсягів державних видатків на вказані сфери – всього лише близько 13–14 % ВВП – перебувають у топ-10 досліджуваного рейтингу. Така ситуація наводить на думку, що забезпечення вищого рівня соціального розвитку населення здійснюється шляхом повноцінного фінансування сфери охорони здоров'я та забезпечення її якісної роботи. Так, у Німеччині цей показник складає 8,7, а в Нідерландах – 8,5 % ВВП.

Оскільки найближчою в рейтингу до України є саме Болгарія, хоча й перебуває вона на 56 місці у порівнянні з 84-ю позицією нашої країни, то вважаємо за доцільне порівняти показники обох держав. Так, в Україні майже вдвічі вищі обсяги фінансування освіти – 6,7 % ВВП на противагу 3,5 % Болгарії, однак, при цьому фінансування сфери охорони здоров'я в Україні здійснюється у значно менших обсягах – лише 3,6 % ВВП проти 4,6 % ВВП у Болгарії.

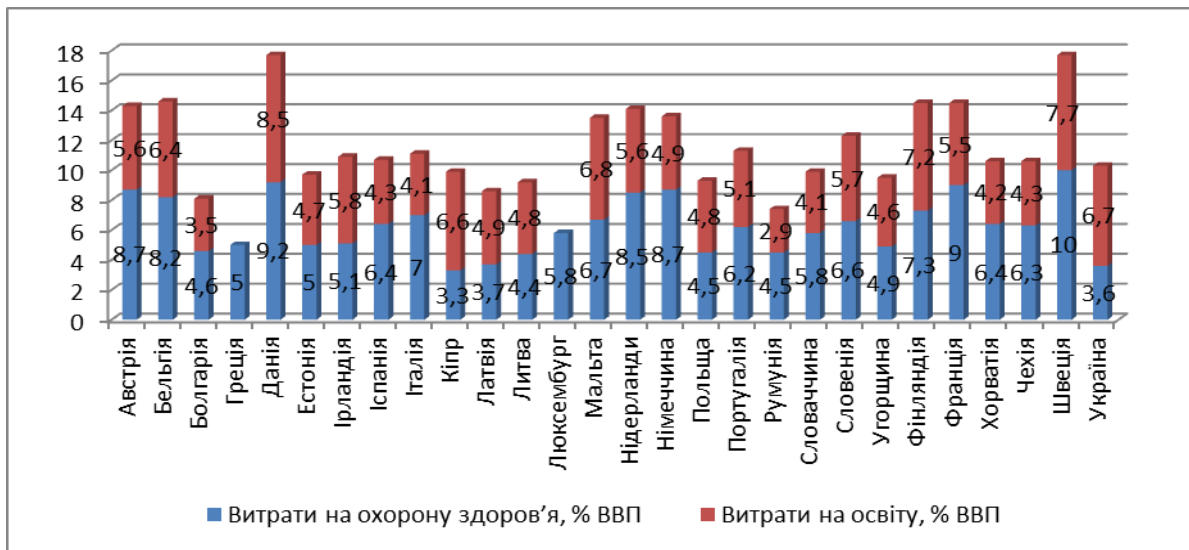

Рис. 4. Обсяги державних видатків на освіту та охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу в 2016 р.*
* сформовано на основі даних [4]

Підбиваючи підсумки отриманих результатів, можемо відзначити, що за оцінками індексу людського розвитку саме охорона здоров'я вважається пріоритетною сферою. Оскільки ж в Україні повноцінне реформування системи охорони здоров'я ще не відбулося – наша країна перебуває лише в топ-100 рейтингу досліджуваного індексу.

Ще одна вагома складова, на основі вивчення якої формується рейтинг країни за індексом людського розвитку – дослідження ринку праці. Варто зазначити, що Україна практично нічим не поступається провідним державам Європи за показниками зайнятого та економічно активного населення. Однак, у той же час, рівень людського розвитку в нашій країні визнається досить низьким у порівнянні з показниками європейських держав. Відкидаючи всі інші складові рейтингу, можемо припустити, що не останню роль у цьому відіграють показники рівня оплати праці, який на сьогодні в Україні є надто низьким – практично на рівні держав, які розвиваються.

Аналізуючи рівень безробіття у країнах-членах Європейського Союзу та Україні, можемо відзначити, що в нашій країні він зовсім не перевищує середньоєвропейські показники і становить 9,9 % вітчизняної робочої сили. Аналогічним чином можна охарактеризувати і рівень безробіття серед молоді в Україні – він складає 23,1 при середньоєвропейському показнику 22,3.

Однак слід відзначити, що в Україні надто значний обсяг молоді – осіб у віці 15–24 роки, які ніде не навчаються і не працюють. Так, значення даного показника у нашій країні становить 20 % при середньоєвропейських показниках у 13 %. Даний факт пояснюється особливостями вітчизняного ринку праці і, зокрема, пропозицій праці для молоді – в багатьох випадках молодих людей приймають на роботу неофіційно, без жодних соціальних гарантій і, як наслідок, без дотримання їхніх трудових прав.

Відзначене вище є надто проблематичним для вітчизняного ринку праці, оскільки набуло масового характеру і негативним чином впливає не лише на життя окремих молодих особистостей, а й всієї держави в цілому. Це пояснюється недоотриманням державним бюджетом податкових надходжень з податку на прибуток, єдиного соціального внеску тощо. Отже, проблема тінізації вітчизняного ринку праці також є

важливим напрямом докладання зусиль України задля розширення кола євроінтеграційних можливостей нашої держави.

Однак на тлі зовні стабільної та позитивної ситуації, на вітчизняному ринку праці наявні і надто негативні, за мірками країн Європейського Союзу, явища. Це, зокрема, стосується дитячої праці та низького рівня заробітної плати. Так, офіційно дитяча праця наявна на ринках всього двох країн-членів Європейського Союзу – Португалії (3 % осіб у віці 5–14 років) та Румунії (1 % осіб у віці 5–14 років). В Україні даний показник складає 2 % осіб у віці 5–14 років. Тобто дитяча праця в нашій країні – не таке й рідкісне явище.

Показник незахищеної зайнятості характеризує відсоток зайнятих, які працюють у якості неоплачуваних сімейних робітників або ж на індивідуальній основі. Слід сказати, що в Україні значення даного показника надто високе – 18,1 %. Це, фактично, на рівні з показниками Італії та Польщі. Даний факт також не є позитивним явищем вітчизняного ринку праці, адже країни з найвищим рівнем незахищеної зайнятості – Греція та Румунія – є найменш розвиненими та одними з найбільш кризових держав-членів Європейського Союзу.

Натомість, ті країни, які знаходяться на топових позиціях усіх світових рейтингів і, зокрема індексу людського розвитку – Німеччина, Данія, Швеція – мають показники незахищеної зайнятості, які не перевищують 7 %. Отже, Україні варто працювати і над скороченням обсягів незахищеної зайнятості, для чого необхідно забезпечити існування стабільної та прозорої системи оподаткування доходів громадян, а також надання реальних соціальних гарантій усім працюючим. Лише в такому разі працюючі будуть зацікавлені в захищеній зайнятості.

Найгіршим у даній ситуації є те, що Україна – єдина з-поміж досліджуваних країн має «працюючих бідних», тобто людей, які працюють, однак отримують заробітну плату в такому обсязі, який не дозволяє їм подолати межу бідності. В цілому, за оцінками фахівців, 1,9 % працюючих українців отримували занадто низьку заробітну плату за свою працю. Вказаний факт, поряд із дитячою працею, є досить вагомим чинником неприйняття європейським суспільством наявних в нашій країні умов праці. Саме тому робота у вказаних напрямках з метою усунення негативних явищ вітчизняного ринку праці має проводитися першочергово в силу нового етапу активізації євроінтеграційного спрямування України.

Важливо відмітити, що у доповіді щодо індексу людського розвитку [4] під час аналізу багатомірної бідності країн, що розвиваються, Україна віднесена до їх числа. Даний факт є свідченням того, як саме світові фахівці сприймають нашу державу, особливо у контексті соціально-економічного розвитку.

Висновки. Проведене дослідження і, зокрема, порівняльна характеристика соціальних аспектів розвитку України та країн Європейського Союзу дозволила встановити цілий ряд проблемних моментів в системі управління соціальним розвитком нашої держави. З огляду на це, Україні і, зокрема, українським владним структурам, потрібно багато над чим працювати, аби докорінно змінити ситуацію в багатьох сферах соціально-економічного життя держави. А для цього необхідно вивчати провідний світовий досвід, адаптувати його до вітчизняних реалій та впроваджувати власні системні реформи, орієнтовані на добробут українських громадян.

Література

1. Сучасні вимірники рівня розвитку структурних та інституціональних характеристик національної та глобальної економік : навч.-метод. посібник / В. В. Козюк та ін. ; за ред. В. В. Козюка. – 2-е вид., випр. і доп. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 248 с.
2. Британський інститут процвітання : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.prosperity.com/>
3. Всесвітня організація охорони здоров'я : офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.who.int/gho/ru/>
4. Доклад о человеческом развитии 2016. Человеческое развитие для всех и каждого : опубликовано для Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН). – М. : Весь мир, 2016. – 288 с.

Надійшла: 26.09.2017; рецензент: д. е. н., проф. Нижник В.М.